

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΑΜΑΝΤΟΥ

Ὁμοτίμου καθηγητοῦ τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας
Ἀκαδημαϊκοῦ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΣΚΑΝΑΒΗΣ¹

(† 1788)

Οἱ Χῖοι ἀνέπτυξαν μέγα ἐμπόριον εἰς τὴν Σμύρνην καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν, καθὼς καὶ κοινωφελῇ δρᾶσιν. Τὰ μεταξωτὰ τῆς Χίου κατ' ἀρχάς, ἔπειτα καὶ ἄλλα εἴδη συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Χιακοῦ ἐμπορίου καὶ τὴν ἀνάδειξιν μεγάλων Χίων ἐμπόρων. Μὲ τὸ ἐμπόριον τῶν μεταξωτῶν ἡσχολήθησαν κατ' ἀρχάς οἱ Μαυροκορδαῖοι καὶ οἱ Σκαναβῆδες, ἐκ τῶν ὁποίων ἕνας, ὁ Δημήτριος Σκαναβῆς, ἀπέβη πλουσιώτατος καὶ παντοδύναμος.

Περὶ τοῦ Δημητρίου Σκαναβῆ ἔγραψε πλατύτερον ὁ μακαρίτης Κωνσταντῖνος Σγουρὸς εἰς φύλλα τῆς ἐφημερίδος «Νέα Χίος» ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου 1910 μέχρι τοῦ Μαΐου 1911. Ὅλιγα περὶ Σκαναβῆδων ἔγραψε καὶ ὁ Ἀλέξιος Παχνὸς εἰς τὰ «Χιακὰ Χρονικὰ» (τ. 6, 1926, σ. 199).

Ἀπὸ ἓνα σημείωμα τοῦ ἔτους 1784 πού ἐσώθη εἰς κώδικα τῶν ἀγίων Ἀναργύρων καὶ ἐδημοσιεύθη εἰς τὰ «Χιακὰ Χρονικὰ» (τ. 1, 1911, σ. 131) μαρτυροῦμεν ὅτι ὁ Δημήτριος Σκαναβῆς ἦτο υἱὸς τοῦ Χατζῆ Κωνσταντῆ Σκαναβῆ καὶ εἶχεν ἀδελφοὺς τὸν Χατζῆ Νικολὸ καὶ τὸν Τζανῆ Σκαναβῆν.

Ἡ πρώτη μνεῖα περὶ τοῦ «μισερὸ Δημητρίου Σκαναβῆ» καὶ τῆς ἀρχόντισσας Σμαράγδας ἀφορᾷ ἀφιέρωσιν κανδήλας εἰς ἐκκλησίαν τὸ 1752.

Ἄλλαι εἰδήσεις ἀνέρχονται εἰς τὸ ἔτος 1757, ὅτε διὰ πατριαρχικοῦ σιγγιλλίου «ὁ μισερὸ Δημήτριος Σκαναβῆς», ὁ ἐπίσης Χῖος «μισερὸ Δημήτριος Κιβάκος» καὶ ἄλλοι «κατεστάθησαν ἐπίτροποι τοῦ Κοινοῦ»². Ἡ ἀνάδειξις εἰς τὸ ὑψηλὸν τότε ἀξίωμα τοῦ «Ἐπιτρόπου τοῦ Κοινοῦ» δεικνύει ὅτι ὁ Σκαναβῆς ἦτο ἥδη πολὺ πλούσιος καὶ ἥσκει ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν.

Τὸ 1768 ὁ Σκαναβῆς, ὡς ἐπίτροπος τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου εἰς τὴν νήσον Ἀντιγόνην, καταγράφει τὰ σκευὴ τὰ ἐκκλησιαστικὰ διὰ νὰ

1. Τὸ Σκαναβῆς προῆλθεν ἀπὸ τὸ ἰταλικὸν Scanavinus.

2. C. Mano, Documente... privitoare la familia Mano, 1907, σ. 147.

τὰ προφυλάξῃ¹. Τοῦτο δεικνύει εὐσέβειαν καὶ φόβον Θεοῦ. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ὑπογραφή : «Δημήτριος Σκαναβῆς ἡδὲ τοῦ μακαρίτου Χατζήκωνσταντῆ Χίου πρᾶματεφτῆ». Ὡστε καὶ ὁ πατὴρ τοῦ Δημητρίου ἦτο ἔμπορος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Τὸ 1779 ὁ Δ. Σκαναβῆς γράφει εἰς τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης καὶ τοῦ ζητεῖ συγχώρησιν δι' ὅτι ἔπταισε πρὸς αὐτόν, συγχώρησιν καὶ διὰ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα του².

Τὸ 1768 ἔγινεν εἰς τὸ σπίτι τοῦ Δ. Σκαναβῆ εἰς τὸ Μέγα Ρεῦμα συνέλευσις, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ δὲ ὀνομάζεται «ναζίρης» τῆς ἐκκλησίας (ἐπόπτης, ἐπίτροπος)³.

Ἀναφέρονται διάφοροι γενναιοδωραῖοι του. Ἐπλήρωνε τακτικὰ 300 γρόσια, τὸ «δόσιμον» τῆς μονῆς Καψοκαλυβίου τοῦ Ἁγίου Ὁρους⁴. Ἐπίσης διηγκόλυνε τὰ οἰκονομικὰ τῆς μονῆς Ξενοφώντος⁵ εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος.

Εἶχε τὴν δύναμιν νὰ βοηθῇ καὶ νὰ καταδιώκῃ διὰ τοῦ πλούτου του. Τὸ 1773 ἔσωσε τὸν κινδυνεύσαντα συμπολίτην του Διονύσιον μητροπολίτην Ἀδριανουπόλεως διὰ δαπάνης δεκαοκτῶ πουργίων, τὰ ὅποια ἐδόθησαν διὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ζαννῆ εἰς τὸν μέγαν βεζίρην Μουσούνογλου⁶. Ἄλλοτε ἐβοήθησε τὸν Προύσης Μελέτιον τὸ 1773 νὰ ἀπαλλαγῇ κινδύνων⁷. Ὁ Δ. Σκαναβῆς διετέλεσε καὶ ἐπίτροπος τοῦ νοσοκομείου τοῦ Γαλατᾶ τοῦ ἱδρυθέντος ὑπὸ τοῦ Σταυράκογλου⁸.

Ὅτι ὁ Σκαναβῆς διὰ τοῦ πλούτου ἀπέκτησε δύναμιν καὶ ἡδύνατο νὰ ἀσκήσῃ μεγάλην ἐπίδρασιν δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία. Ὅτι θὰ ἐβοήθει τὴν πατρίδα του Χίου εἰς πᾶσαν δύσκολον περίστασιν φαίνεται βέβαιον. Χαρακτηριστικὸν εἶναι τὸ γεγονός τὸ ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου Βλαστοῦ εἰς τὰ «Χιακὰ» (2, 157) ὅτι ὁ Σκαναβῆς κατάρθωσε νὰ ἐκδιώξῃ ἐκ τῆς Χίου τριακοσίους Γενιτάρους, οἱ ὅποιοι φρουροῦντες τὸ Κάστρον κατευρύνουν τὴν νῆσον ὅλην. Ἡ Δημογεροντία τῆς Χίου εἶχεν ἀποκτήσει μεγάλην δύναμιν ἀκριβῶς διότι ἐβοηθεῖτο ἀπὸ τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει Χίους, βεβαίως δὲ παρὰ τοῦ Δημητρίου Σκαναβῆ, ἐν ὅσῳ ἔζη οὗτος.

1. Γ. Γεωργιάδου, Ὁ ἐν Γαλατᾶ ἱερὸς ναὸς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῶν Χίων 1898, σ. 150. Αὐτ. σ. 287 τὰ περὶ κανδήλας.

2. Μ. Καλινδέρη, Τὰ λυτὰ ἐγγραφα τῆς Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης 1951, σ. 30.

3. Γενναδίου Ἡλίουπόλεως, Ἱστορία τοῦ Μεγάλου Ρεύματος 1949, σ. 100.

4. Σάθα, Μεσ. Βιβλιοθήκη, 3, 188.

5. L. Petit, Actes de Xenophon, σ. 81. Χιακὰ Χρονικά, 6, 199.

6. Α. Ὑψηλάντου, Τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν, σ. 515.

7. Αὐτ. σ. 499.

8. Κ. Σάθα, Παράρτημα Νεοελληνικῆς Φιλολογίας 1870, σ. 313.

Ἄλλὰ πόθεν ἐπλούτησεν ὁ Σκαναβής ; Ὁ Σκαναβής ἦτο υἱὸς ἐμποροῦ καὶ ἐμπορος καὶ αὐτὸς, ἀναφέρεται δὲ συνεργασία αὐτοῦ μετὰ τοῦ Σκαρλάτου Σεβαστοπούλου¹. Τὸν μέγαν ὅμως πλοῦτον αὐτοῦ ἀπέκτησεν ὁ Σκαναβής ὡς προμηθευτὴς κοσμημάτων καὶ ἄλλων πραγμάτων εἰς τὴν σουλτανικὴν αὐλὴν, εἰς τὰς ἀδελφὰς τῶν σουλτάνων Μουσταφᾶ Γ' καὶ Ἀβδούλ Χαμὴτ Ζεϊνέπ καὶ Ἑσμᾶ καὶ εἰς διαφόρους Τούρκους μεγιστάνας. Ὡς σημειώσωμεν τὰς σχετικὰς περὶ αὐτῶν εἰδήσεις. Κατὰ τὸν Ἱστορικὸν Κατάλογον τοῦ Καισαρίου Δαπόντε², «ὁ Δημήτριος Σκαναβής, Χίος, ἐπίσημος καὶ αὐτὸς διὰ τὸν ἔρωτα τῆς σουλτάνας, διὰ τὸν ὁποῖον ἐμεγαλύνθη καὶ ἐπλούτησεν, ὥς οὐδεὶς τῶν πρὸ αὐτοῦ πραγματευτῶν Χιωτῶν καὶ μετ' αὐτόν, νομίζω· ὅθεν αὐτὸς εἶναι ὁ νῦν πραγματευτὴς τῆς σουλτάνας καὶ ὄλων τῶν κατὰ καιροὺς βεζιράδων. Καλοπροαίρετος ὅμως ὄντας ἔκαμε καὶ αὐτὸς καὶ κάνει πολλὰ ψυχικὰ· πληρώνει καὶ κάθε χρόνον τριακόσια γρόσια, τὸ ἐτήσιον δόσιμον τῶν εἰς τὸ Καφκαλύβι τοῦ Ἀγίου Ὁρους πατέρων». Τὰ ἴδια περὶ οὗ λέγονται εἰς τὸ δωδέκατον βιβλίον τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Ὑψηλάντου³, τὸ ἐκδοθὲν εἰς τὴν συλλογὴν Hurmuzaki : «ἀνθρωπος καλοπροαίρετος μὲν, ἀλλὰ θυμῶδης· μετανοεῖ ὅμως εὐθὺς εἰς ὅσα αὐθαδῶς ἐλάλησεν». Ἄλλαι πληροφορίαι ὁμιλοῦν περὶ τοῦ Σκαναβῆ, ὡς *τυραννικοῦ, ἀσεβοῦς, ἀθέου*⁴. Καὶ ἀσεβῆς μὲν καὶ ἄθεος βεβαίως δὲν ἦτο ὁ Δ. Σκαναβής, ἀλλ' ὅτι οὗτος ἔχων τόσην δύναμιν εὐκολὰ ἐθύμωνε καὶ ἀνέδρα εἰς ἀντιρροήσεις καὶ ἐπιβουλὰς φαίνεται ἐπίσης βέβαιον. Ὅτι κατὰ τὰς ἐκλογὰς μητροπολιτῶν ἢ καὶ πατριαρχῶν ἤθελε νὰ ἀκουσθῇ ἡ γνώμη του καὶ ὅτι ἐν ἐναντίῳ περιπτώσει ἀνέδρα κατὰ τὸν τρόπον του εὐκολον εἶναι νὰ τὸ συμπεράνωμεν.

Ὅπως φαίνεται ἐκ τῆς ἀνωτέρω περικοπῆς τοῦ Καισαρίου Δαπόντε, ὁ Σκαναβής ἐπλούτησε πρὸ πάντων ὡς προμηθευτὴς τῶν πριγκιπισσῶν τῆς αὐλῆς καὶ Τούρκων μεγιστάνων. Ἐκεῖθεν ἤντλει καὶ τὴν δύναμίν του. Εἶχε τόσον στενὰς σχέσεις μὲ τὴν αὐλὴν, ὥστε ὁ Καισάριος Δαπόντες ὁμιλεῖ περὶ ἔρωτος, τόσον ἐπικινδύνου πράγματος διὰ τὴν ἐποχὴν. Φαίνεται ὅτι ὁ Σκαναβής ἐσυκοφαντεῖτο ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν του καὶ δι' αὐτὸ μολὶς ἀπέθανεν ἡ ἀδελφὴ τοῦ σουλτάνου Ἀβδούλ - Χαμὴτ τοῦ τρίτου, ἡ πριγκίπισσα Ἀσμὲ ἢ Ἑσμᾶ ἐφυλακίσθη καὶ ἐκατομύηθη μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι ἔκλειπε «τζοβαε-ρική», κοσμήματα ἀπὸ τὴν σουλτανικὴν αὐλὴν. Ὅπως τὰ περὶ ἔρωτος, οὕτω καὶ τὰ περὶ κλοπῆς ἦσαν πράγματα ἀδύνατα διὰ τὸν εὐφυῆ Σκαναβῆν, ἀλλ' ὁ φθόνος καὶ ἡ ἐπιθυμία τῆς δημεύσεως τῆς περιουσίας του ὠδήγησαν

1. Γενναδίου Ἑλίουπόλεως, Ἱστορία τοῦ Μεγάλου Ρεύματος, σ. 189.

2. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, 3, 188.

3. E. Hurmuzaki, *Dokumente privitoare la Istoria Romanilor*, τ. 13, σ. 191.

4. Δελτίον Ἱστορ. Ἑθνολ. Ἑταιρείας 1928, σ. 61 καὶ 72.

αὐτὸν εἰς τὴν καρατόμησιν τὴν 5ην Αὐγούστου 1788. Κατὰ τὴν συλλογὴν Hurmuzaki (ἐνθ' ἄνωτ.) «ἐδημεύθησαν ἅπαντα τὰ κτήματα καὶ ἄσπρα καὶ σπίτια του». Ἡ οἰκογένειά του ἠδυνήθη νὰ τὸν θάψῃ εἰς τὸν περιβολὸν «τῆς ἐν Χάσκιοι ἱερᾶς ἐκκλησίας τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς»¹.

Ὁ Σκαναβῆς εἶχεν ἓνα υἱόν, τὸν Νικόλαον Σκαναβῆν, ὁ ὁποῖος ἔγινε «ποστέλνικος» καὶ ἀντιπρόσωπος τοῦ ἡγεμόνος Μαυρογένῃ κατὰ τὸν Ὑψηλάντην (σ. 680). Εἶχε καὶ δύο θυγατέρας, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία ἐνυμφεύθη τὸν Γιακουμῇ Σκυλίτζην καὶ ἡ ἄλλη τὸν Νικολὸν Σκυλίτζην².

Ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Σκαναβῆ ἐχαράχθη ἔπειτα τὸ ἑξῆς ἐπίγραμμα (παρὰ Γεωργιάδου, σ. 378)³:

*Τὸν εὐσεβεῖ τῇ πίστει τελειωθέντα,
ἐργοῖς ἀγαθοῖς παντοίοις κωμάσαντα,
πιτωχοῖς τ' ἐπαρχέσαντα καὶ πονήσαντα
Δημήτριον Σκαναβῆν θνητὸν τε ὄντα
ὧδε κατέχω ἕως τῆς συντελείας σῶμα,
ψυχὴ δ' οὐρανὸν εἰς ἀνῆλθεν.*

Ἐν ἔτει ,αψη' (1788) Αὐγούστου ε'

Τὸ ἐπίγραμμα εἶναι κακόζηλον, ἀλλὰ τὰ ἐν αὐτῷ λεγόμενα περὶ εὐσεβείας, φιланθρωπίας καὶ κοινωφελοῦς δράσεως πρέπει νὰ εἶναι ἀληθῆ.

Ὁ φόνος τοῦ Δημητρίου Σκαναβῆ παρέσυρεν εἰς τὴν αὐτὴν τύχην καὶ τὸν ἀδελφόν του Ζαννῆν. Οὗτος εἶχε πλουτήσῃ ἐπίσης, διότι τῇ συστάσει τοῦ Δημητρίου ἐπρομήθευεν ἐμπορεύματα εἰς Τούρκους μεγιστάνας, παρηκολούθει καὶ εἰς τὰς ἐκστρατείας τὸν γαμβρὸν τοῦ σουλτάνου καὶ βεξίρην Μουσούνγλου, τὸν σύζυγον τῆς Ζεϊνέπ. Τὸ 1788, ὅτε ἐκατατομήθη ὁ Δ. Σκαναβῆς, ὁ Ζαννῆς εὐρίσκετο εἰς Χίον, ὅπου οἱ Σκαναβῆδες εἶχαν πολλὰ κτήματα καὶ πύργους καὶ ἐκκλησίας⁴. Ἐκεῖθεν μετεκομίσθη ὁ Ζαννῆς καὶ ἐκατατομήθη ὁ ἐπίσης, ἐτάφη δ' ἔπειτα πλησίον τοῦ ἀδελφοῦ του. Προφανῶς ἐδημεύθη καὶ ἡ περιουσία τοῦ Ζαννῆ.

Ἀργότερα ἐφονεύθη ὑπὸ ἰδιώτου καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Ζαννῆ Κωνσταντῖνος Σκαναβῆς, γαμβρὸς τοῦ Σκαρλάτου Σεβιστοπούλου.

Ἐκ τῶν ἁνωτέρω φαίνεται ὅτι Σκαναβῆδες, Σεβαστόπουλοι καὶ Σκυλίτζηδες ἦσαν συγγενεῖς.

1. Γεωργιάδου, Ὁ ἐν Γαλατῇ ἱερὸς ναὸς... σ. 378. Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια, τ. 43 (1923), σ. 302.

2. L. Petit, Actes de Xenophon, σ. 81.

3. Βλ. καὶ Μ. Γεδεών, Ἀρχεῖον Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, τ. 1, 3 (1911) σ. 413.

4. Βλ. Γ. Ζολώτα, Ἱστορία τῆς Χίου, τ. 1, 2 (1923), σ. 610.

5. Βλ. Ἐφημερίδας Καρατζᾶ, σ. 122 (Hurmuzaki, Dokumente... τ. 13).

Ὁ Ζαννῆς καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Σκαναβῆς ἐτάφησαν πλησίον τοῦ Δημητρίου, ἐγράφη δὲ εἰς τὸν τάφον τῶν τῷ ἐξῆς ἐπιγράμμα ¹ :

*Λίθος ὁ παρὼν καὶ σαρκοβόρον χῶμα,
γέγονεν ἅμα πατρὸς υἱοῦ τὸ δῶμα·
πρῶτον τοῦ πατρὸς Σκαναβῆ ἐκ τῆς Χίου
τοῦνομα Τζανῆ ἀδελφοῦ Δημητρίου,
εἶτα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ Κωνσταντίνου,
δόλω κτανθέντος παρ' ἀσεβοῦς πανδείνου (;)
εἰς τοὺς συγγενεῖς καὶ πάντας τοὺς φιλιτάτους
καταλιπόντος πόνοους ἀλγεινοτάτους.*

Ἐν ἔτει 1810 18 Μαρτίου

Οὗτος ὁ Κ. Σκαναβῆς εἶναι πιθανῶς ὁ δανείσας εἰς τὴν Κοινότητα Ὑδρας ποσὸν 1000 γροσίων ².

Ἡ οἰκογένεια Σκαναβῆ καὶ μετὰ τόσα δεινὰ δὲν ἐξέπεσεν, διότι εἶχε μεγάλους συγγενικοὺς δεσμούς. Ἡ ἀκμὴ τῆς οἰκογενείας ἐρμηνεύει τὸν φόνον δύο Σκαναβῆδων κατὰ τὸ 1821. Τὴν 8ην Μαρτίου 1821 ἐκρεμάσθη ὁ «ποστέλικος» Νικόλαος Σκαναβῆς, υἱὸς βεβαίως τοῦ Δημητρίου Σκαναβῆ, ἀλλὰ πολὺ γέροντος, καὶ τὴν 6ην Μαΐου τοῦ 1821 ὁ Δημήτριος Σκαναβῆς, ἕγγονος πιθανώτατα τοῦ Δημητρίου, γαμβρὸς τοῦ Παπαρηγοπούλου ³.

Καὶ μετὰ τὴν νέαν τραγωδίαν ἡ οἰκογένεια Σκαναβῆ δὲν ἔπαυσε νὰ ἀναδεικνύη ἀξιολόγους ἀνδρας. Τὸ 1869 ὁ Ζαννῆς Σκαναβῆς, ἕγγονος ἢ διαέγγονος τοῦ καρατομηθέντος τὸ 1788, εἶναι ἐπίτροπος τῆς ἐλληνικῆς κοινότητος Βιέννης ⁴, ὥστε εἶχε διακριθῇ. Ἄλλος Σκαναβῆς, ὁ Νικόλαος, εἶναι μέλος τῆς πανισχύρου δημογεροντίας τῆς Χίου κατὰ τὰ ἔτη 1839 καὶ 1847 ⁵. Τὰ ὀνόματα Κωνσταντῖνος, Ζαννῆς, Δημήτριος, Νικόλαος ἐπ'ἀνέρχονται συχνὰ εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Σκαναβῆδων.

Κ. ΑΜΑΝΤΟΣ

1. Γεωργίου, Ἀρχεῖον Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, τ. 1, 3, σ. 413.

2. Βλ. Α. Λυγγοῦ, Ἀρχεῖον τῆς Κοινότητος Ὑδρας, τ. 1, 262.

3. Βλ. Πανδώρα, τ. 14, σ. 200 καὶ 204. Πβ. Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια, τ. 40, 1920, σ. 195. Καὶ ἄλλοι Χιοὶ ἐκρεμάσθησαν τότε εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὁ Ἀλέξανδρος Φωτεινός, ὁ Στρατῆς Πετροκόκκινος, ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, ὁ Ἀλέξανδρος Ράλλης. Βλ. καὶ Τ. Κανδηλώρου, Ἱστορία τοῦ ἐθνομάρτυρος Γεηγορίου τοῦ Ε', 1909, σ. 225 κἑξ.

4. Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος, τ. 10, 1912, σ. 473.

5. Γ. Ζολώτα, Ἱστορία τῆς Χίου, τ. 3, 2, 1928, σ. 682.